УДК 378.046.4:614.253.1./.2:616.-073.7

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ІНТЕРНІВ ЗА ФАХОМ «РАДІОЛОГІЯ»

Проф. М. І. Спузяк, доц. М. О. Бортний, проф. О. П. Шармазанова, доц. І. О. Крамний, проф. Ю. Т. Кіношенко, доц. Р. Ю. Чурилін, канд. мед. наук О. В. Волковська, канд. мед. наук В. В. Шаповалова, канд. мед. наук Н. С. Лисенко, канд. мед. наук Ю. А. Коломійченко

Харківська медична академія післядипломної освіти

Викладено пропозиції щодо поліпшення організації та підготовки лікарів-інтернів за фахом «Радіологія».

Ключові слова: *лікарі-інтерни, радіологія.*

ОПЫТ ПОДГОТОВКИ ИНТЕРНОВ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ «РАДИОЛОГИЯ»

Проф. М. И. Спузяк, доц. Н. А. Бортный, проф. Е. П. Шармазанова, доц. И. Е. Крамной, проф. Ю. Т. Киношенко, доц. Р. Ю. Чурилин, канд. мед. наук Е. В. Волковская, канд. мед. наук В. В. Шаповалова, канд. мед. наук Н. С. Лысенко, канд. мед. наук Ю. А. Коломийченко

Изложены предложения относительно улучшения организации и подготовки врачей-интернов по специальности «Радиология».

Ключевые слова: *врачи-интерны, радиология.*

THE EXPERIENCE OF INTERNS TRAINING FOR THE «RADIOLOGY»

M. I. Spuzyak, M. O. Bortnuy, O. P. Sharmazanova, I. O. Kramnuy, Yu. T. Kinoshenko, R. Yu. Churilin, O. V. Volkovska, V. V. Shapovalova, N. S. Lysenko, Yu. A. Kolomiychenko

The propositions of organization and training processes improvements are shown for internship doctors in "radiology".

Key words: *internship doctor, radiology.*

Зацікавленість суспільства до питань підготовки і післядипломної освіти лікарів-радіологів зумовлена двома чинниками. По-перше, кінець XX ст. ознаменувався впровадженням у клінічну практику нових методів медичної візуалізації (ультразвукова діагностика, комп'ютерна та магнітно-резонансна томографія), і це сприяє формуванню нової променевої діагностики, що потребує переосмислення багатьох уявлень. По-друге, рівень підготовки лікаря-радіолога в Україні ще, на жаль, відстає від рівня підготовки західних фахівців і до того є низка причин. Це терміни підготовки радіологів, і, звичайно, рівень матеріально-технічного оснащення медичних установ, у тому числі й закладів післядипломного навчання. У нашій країні традиційно існували різні етапи післядипломної підготовки лікарів-інтернів за фахом «Радіологія». Деякий час існувала практика проходження однорічної інтернатури на робочих місцях районних чи обласних лікарень із подальшим складанням іспиту у вищому навчальному закладі освіти. Однак, як засвідчили результати навчання, такий шлях підготовки інтернів себе не виправдав. У 1993 р. інтернатуру з радіології почали проводити на базах інститутів і факультетів удосконалення лікарів, включаючи очний і заочний цикли. У 1993 р. було зроблено спробу ввести трирічну інтернатуру з радіології, проте вже з 1994 р. інтернатура знову стала однорічною. Можливо, скорочення її терміну з 3 до 1 року в нинішніх економічних умовах збільшить кількість молодих лікарів, які присвятять себе цій чудовій спеціальності. Колективом кафедри променевої діагностики Харківської медичної академії післядипломної освіти накопичено значний досвід підготовки інтернів за фахом «Радіологія», що дає змогу нам висловити, у порядку дискусії, низку зауважень і пропозицій, спрямованих на оптимізацію форм і методів підготовки фахівців із променевої діагностики [4, 6].

Важливим питанням підготовки фахівця є наявність якісних планів та програм. На жаль, програма підготовки інтернів, яка існує в Україні, незважаючи на деяке поліпшення останнього варіанта, далека від досконалості й потребує збалансованого перерозподілу годин на окремі розділи радіології за рахунок зменшення годин на променеву терапію та променеву онкологію і збільшення на рентгенодіагностику й ультразвукову діагностику. Як відомо, фахівцям, котрі проводять підготовку лікарів-інтернів за фахом «Радіологія», згідно з Наказом МОЗ України № 81

від 09.03.2005. «Про затвердження Переліку спеціальностей та строки навчання в інтернатурі випускників медичних і фармацевтичних вищих навчальних закладів, медичних факультетів університетів», встановлено термін інтернатури 1,5 року. З них на першому році навчання: 6 міс. на кафедрі, 5 — на заочній базі навчання, на другому році: 3 міс. — на заочній базі навчання; 3 — на кафедрах променевої діагностики в установах післядипломної освіти та медичних університетах III–IV рівня акредитації. За час навчання на базах рентгенодіагностичних відділень (заочний цикл) лікарі-інтерни за фахом «Радіологія» мають детально під керівництвом досвідчених наставників ознайомитися з фізикою променів, будовою апаратів, методиками променевих досліджень. Дуже важливо протягом 5 міс. вивчити рентгеноанатомію різних органів і систем [1, 2].

Суттєвим у підготовці лікарів-інтернів за фахом «Радіологія» є наявність висококваліфікованих керівників практичних заочних баз навчання, які мають бути ознайомлені з сучасними досягненнями рентгенологічної науки і практики. Вони мають бути орієнтовані не лише в питаннях рентгенодіагностики, а й у питаннях променевої терапії, радіонуклідної діагностики, ультразвукового дослідження, комп'ютерної та магнітно-резонансної томографії. Окрім того, керівник заочної бази забов'язаний досконало знати всю документацію, законодавчі акти, як за регламентацією навчання інтернів, так і охорони здоров'я загалом. Для підвищення кваліфікації керівників баз стажування кафедрою ХМАПО розроблено цикл тематичного вдосконалення (78 год), на якому, окрім зазначеного, викладають сучасні технології навчання та контролю знань лікарів-інтернів, у тому числі й за Болонською системою навчання. Також співробітниками кафедри розроблено, затверджено й надруковано «Методичні рекомендації для керівників баз стажування з підготовки лікарів-інтернів за спеціальністю «Радіологія» [5].

Відповідно до типового навчального плану і програми інтернатури «Радіологія», розроблених опорною кафедрою НМАПО (2011), з 9 міс. навчання на кафедрі 1404 год розподілені таким чином: на організацію радіологічної служби виділяють 82 год, на променеву діагностику — 782 год, на інтервенційну діагностику — 16 год, на радіонуклідну діагностику — 90 год, на радіотерапію — 226 год.

Згідно з рішенням Координаційної ради МОЗ України у плани та програми циклів спеціалізації та інтернатури, залежно від необхідності регіону або можливостей кафедр післядипломної освіти, дозволено вносити зміни до 20 % від загальної кількості годин. У загальну програму інтернатури «Радіологія» можна внести зміни до 254 год, що складає до 1,5 міс. навчання. Якщо всі кафедри, які проводять підготовку лікарів-інтернів за фахом «Радіологія», вносять зміни в різні розділи підготовки, то таку програму можна вважати неуніфікованою і тому в кожному регіоні України підготовку лікарів-інтернів проводять по-різному. На кафедрі ХМАПО години розподілені так: рентгенологія — 588 год (4 міс. навчання); ультразвукова діагностика — 250 год (1,5 міс.); комп'ютерна та магнітно-резонансна томографія — 158 год (1 міс.); радіонуклідна діагностика та променева терапія — 156 год (1 міс.); решта 156 год — модульний блок «Невідкладна діагностика» та 96 год — на заняття за суміжними циклами та додатковими програмами [3].

Як убачаємо, за жодною зазначеною спеціальністю, що входять до фаху «Радіологія», лікар-інтерн не отримує повноцінної спеціалізації. Це підтверджується і в п. 3.2 наказу МОЗ України № 81 від 09.03.2005 «Про затвердження Переліку спеціальностей та строки навчання в інтернатурі випускників медичних і фармацевтичних вищих навчальних закладів, медичних факультетів університетів» «із спеціальностей, які не передбачені переліком, після інтернатури треба забезпечити підготовку спеціалістів на циклах спеціалізації». Це означає, що згідно з наказом № 359 від 19.12.1997 р. інтерни після інтернатури за фахом «Радіологія» мають навчатися на курсах спеціалізації окремо: або з рентгенології — 3 міс. (підготовку проводить лише кафедра ХМАПО); або з ультразвукової діагностики — 3 міс.; або радіонуклідної діагностики — 4 міс. чи променевої терапії — 4 міс.

З іншого боку, така поглиблена спеціалізація, враховуючи реалії сьогодення, обтяжна як для держави, так і для лікаря-інтерна. Держава оплачує навчання інтерна протягом 9 міс. і наступного року йому обов'язково знову їхати на цикл спеціалізації, і держава знову має оплачувати йому навчання. Слід також зазначити, що і для інтернів-контрактників, згідно з постановою Кабінету Міністрів України, цикл спеціалізації проводять на платній основі, а оплата за місяць навчання більша за місячний оклад рентгенолога-стажиста.

Ми вважаємо, що вихід із цієї ситуації в зміні типового навчального плану і програми навчання інтернів-радіологів, який необхідно адаптувати по годинах до проведення повноцінної спеціалізації з рентгенології, а за рахунок годин, відведених для вивчення питань радіонуклідної діагностики — оптимізувати підготовку інтернів і з ультразвукової діагностики. Кожен інтерн-радіолог, який приходить на кафедру, уже, як правило, знає, де і ким він буде працювати після закінчення інтернатури: чи рентгенологом, чи фахівцем з ультразвукової діагностики. У такій ситуації витрачати години на «загальний розвиток інтерна» в галузі радіонуклідної діагностики є невиправданою розкішшю. Крім цього, в штаті кафедр променевої діагностики в установах і на факультетах післядипломного навчання,

як свідчать результати анкетування, немає викладачів із радіонуклідної діагностики (за винятком кафедри радіології Національної медичної академії післядипломної освіти). На кафедрі променевої діагностики ХМАПО для викладання радіонуклідної діагностики на умовах погодинної оплати запрошують фахівців Інституту медичної радіології НАМНУ, що також економічно не виправдано, оскільки за 20 років підготовки лікарів-інтернів на кафедрі лише троє лікарів стали фахівцями з радіонуклідної діагностики і променевої терапії. У зв'язку з цим уважаємо, що фахівців із радіонуклідної діагностики і променевої терапії необхідно навчати лише на кафедрі радіології НМАПО, де їм буде забезпечено повноцінну підготовку. Тому ми пропонуємо проводити навчання в інтернатурі окремо для інтернів-діагностів та інтернів-терапевтів.

Ще однією проблемою в підготовці лікарів-інтернів є перебудова навчального процесу на кафедрах на засадах Болонського процесу [8]. Перегляд програми підготовки інтернів необхідно здійснити ще й відповідно до вимог наказу МОЗ України № 98 від 01.03.2005 «Про поліпшення якості підготовки лікарів на етапі післядипломної підготовки», яким рекомендовано вжити невідкладних заходів щодо поліпшення практичної підготовки лікарів та провізорів в інтернатурі на очних та заочних циклах. Пунктом 2.2 цього Наказу передбачено не менше 70 % навчального часу виділити для практичної підготовки лікарів. Слід також зазначити, що наказом передбачено виділити для самостійних занять інтернів та слухачів близько 20–25 % навчальних годин, що останньою програмою не передбачено зовсім. На нашу думку, слід збільшити кількість лекційних годин до 20–25 % і зменшити години на самостійну підготовку до 5–10 %. Уведення самостійних занять диктує нагальну необхідність корінної перебудови всього навчального процесу інтернів на кафедрах. До остаточного переходу на викладання на засадах Болонської декларації в післядипломній освіті вже практично немає часу. Водночас кафедри променевої діагностики мають встигнути дуже багато. Це й обговорити на кафедральних методичних зборах пропозиції, які розділи програми доцільно винести для самостійного вивчення інтернів, потім усі ці пропозиції ще раз обговорити на нараді опорної кафедри, внести в програму і затвердити на Науково-координаційній раді з післядипломної освіти МОЗ України. Також необхідно на кафедрах розробити методику самостійних занять, де слід віддзеркалювати всі питання і проблеми самостійної роботи. Слід також зауважити, що самостійні заняття інтернів передбачають створення на кафедрі або в спеціальних класах навчального закладу відповідних умов для роботи. Має бути наявність можливості роботи з комп'ютером із виходом в Інтернет. На кожну тему для самостійної роботи необхідно розробити навчальний посібник, із яким інтерн або слухач може самостійно працювати [7]. Кафедра променевої діагностики ХМАПО проводить активну роботу зі створення таких посібників, завершено роботу і видано понад 40 посібників. Такий посібник містить питання первинного контролю рівня знань із теми, причому біля кожного питання є посилання на номер літературного джерела, де можна знайти правильну відповідь. Сам посібник включає виклад теоретичних питань, схеми, класифікації, таблиці рентгено- і диференційної діагностики. Наприкінці наведено тестові питання завершального контролю знань і список рекомендованої літератури. Найоптимальнішим є створення посібників в електронному і паперовому варіантах. Окрім посібника, для самостійної роботи має бути підготовано й ілюстративний матеріал — перенесені на диски відбитки з рентгенограм з обов'язковою навчальною історією хвороби (даними анамнезу, клініки, результатами лабораторних й інструментальних методів дослідження й ін.). Результатом самостійної роботи інтерна має бути або ж реферат, або результати вивчення рентгенограм з їх описанням та проведенням диференційної рентгенодіагностики. Проведення самостійних занять має контролювати викладач, який може допомогти інтернові в разі незрозумілих питань. Консультативна робота й робота з перевірки рефератів дадуть змогу виконувати педагогічне навантаження викладачу в годинах.

Є ще питання, що потребують свого невідкладного рішення. Після закінчення інтернатури видають сертифікат, відповідно до якого інтернові присвоюють спеціальність «Радіологія». У наказі МОЗ України в переліку медичних спеціальностей немає такої субспеціальності: «Радіологія». У зв'язку з цим інтерну необхідно доводити у відділі кадрів лікувальної установи, що він є рентгенолог або фахівець з ультразвукової діагностики. Оскільки переважна більшість лікарів-інтернів не проходять після закінчення інтернатури поглибленої спеціалізації, у них виникають проблеми, і коли настає час отримувати категорію, їм слід пройти курси спеціалізації та одержати сертифікат лікаря-рентгенолога чи лікаря ультразвукової діагностики, а потім, аби отримати категорію, такий лікар має навчатися на відповідному передатестаційному циклі. Якщо буде прийнято нашу концепцію підготовки інтернів-радіологів-діагностів, то після закінчення навчання має відразу видаватися сертифікат, відповідно до якого інтерн може працювати або лікарем-рентгенологом або лікарем ультразвукової діагностики, але для цього необхідно видати сертифікат і рентгенологам, і лікарям ультразвукової діагностики.

Не менш актуальним є питання, де готувати лікарів-інтернів. На основі досвіду кафедри ХМАПО вважаємо необхідним проводити підготовку лікарів-інтернів за фахом «Радіологія» на базі кафедр академій системи післядипломної освіти рентгенологів і фахівців з ультразвукової діагностики й у меншій мірі лікарів радіонуклідної діагностики. Поступово, в міру поліпшення матеріального стану установ охорони здоров'я та оснащення лікарень сучасною діагностичною апаратурою, змінюватимуться вимоги практичної охорони здоров'я до рівня підготовки променевих діагностів. Тоді необхідно буде і розширювати програми, і збільшувати час підготовки інтернів до 2–3, а потім, можливо, до 4–5 років, згідно з термінами підготовки фахівців-радіологів у США та Європейських країнах.

Безумовно, викладацькому складу необхідно готуватися до цього вже тепер. Викладачі кафедр променевої діагностики мають якщо не володіти в повному обсязі, то, принаймні, вільно орієнтуватися в усіх методах сучасної променевої діагностики. У лекційні та семінарські курси обов'язково слід включати питання показань і протипоказань до комп'ютерної магнітно-резонансної томографії, критерії вибору оптимальних методів візуалізації різних органів і систем з урахуванням клінічних синдромів.

Усім переліченим не вичерпується загал питань і проблем післядипломної підготовки лікарів-інтернів за фахом «Радіологія». На їх розв'язання і має бути спрямована діяльність відповідних кафедр. Для цього ми пропонуємо створити в складі Асоціації Координаційну раду з питань післядипломної освіти з променевої діагностики, до складу якої ввести зацікавлених спеціалістів із провідних кафедр, котрі загальними зусиллями зможуть хоча б частково розв'язати наявні питання.

ПРОПОЗИЦІЇ

1. Унести до наказу МОЗ України №81 від 09.03.2005 р. «Про затвердження Переліку спеціальностей та строки навчання в інтернатурі випускників медичних і фармацевтичних вищих навчальних закладів, медичних факультетів університетів» додаток про розділення навчання лікарів-інтернів-діагностів і лікарів-інтернів-терапевтів.
2. Опорній кафедрі провести нараду завідувачів, завучів та керівників інтернів кафедр променевої діагностики, на якій детально обговорити програму і провести перерозподіл годин на окремі теми.
3. Перевірити бази навчання, які проводять заочну частину навчання в інтернатурі та якість підготовки інтернів на них.
4. Звернутися до МОЗ України з проханням значно збільшити кількість місць в інтернатурі за фахом «Радіологія» — хоча б удвічі і клопотати перед Кабінетом Міністрів України про введення надбавок до посадових окладів лікарів-рентгенологів, які проводять підготовку інтернів на заочних базах навчання.
5. Наказом МОЗ зобов'язати всіх керівників інтернів на заочних базах навчання пройти курси тематичного вдосконалення «Особливості викладання променевої діагностики лікарям-інтернам», які проводить кафедра ХМАПО.
6. Створити в складі Асоціації Координаційну раду з питань післядипломної освіти з променевої діагностики, до складу якої ввести зацікавлених спеціалістів із провідних кафедр, котрі загальними зусиллями зможуть розв'язати актуальні проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бортний М. О.* Досвід проведення практичних занять з рентгенології на циклах спеціалізації і інтернатури / М. О. Бортний // Матеріали наук.-метод. конф., присвяченої 85-річчю ХМАПО (м. Харків, 2–3 жовтня 2008 р.). — Х.: Оберіг, 2008. — С. 29.
2. *Бортний М. О.* Проблеми викладання загальних питань рентгенотехніки на циклах спеціалізації та в інтернатурі / М. О. Бортний, І. О. Крамний, Р. Ю. Чурилін // Матеріали наук.-метод. конф., присвяченої 85-річчю ХМАПО (м. Харків, 2–3 жовтня 2008 р.). — Х.: Оберіг, 2008 . — С. 30.
3. Дидактичні проблеми післядипломної освіти радіологів-діагностів: навч. посібник для викладачів кафедр променевої діагностики / І. О. Крамний, М. І. Спузяк, Р. Ю. Чурилін, І. О. Вороньжев. — Х.: ФОП Азамаєв В. П., 2011. — 107 с.
4. Досвід проведення інтернатури з радіології / О. П. Шармазанова, М. І. Спузяк, І. О. Крамний [та ін.] // Рентгенологія-практика. — 2007. — № 2. — С. 38–39.
5. Методичні рекомендації для керівників баз стажування з підготовки лікарів-інтернів за спеціальністю «Радіологія» / І. О. Крамний, М. І. Спузяк, М. О. Бортний [та ін.]. — Х.: ФОП Азамаєв В. П., 2008. — 45 с.
6. Опыт и проблемы последипломной подготовки врачей-рентгенологов / И. Е. Крамной, М. И. Спузяк, Ю. Т. Киношенко [и др.] // Проблеми медичної науки та освіти. — 2007. — № 2. — С. 8–10.
7. Особливості та види самостійної підготовки лікарів-рентгенологів в сучасних умовах навчання / М. О. Бортний, О. П. Шармазанова, М. І. Спузяк, О. В. Волковська // Укр. мед. вісті. — 2011.— Т. 9, № 1–4. — С. 22–23.
8. Перестройка учебного процесса на последипломном этапе соответственно Болонскому процессу / А. Н. Хвисюк, В. Г. Марченко, И. Е. Крамной, Н. А. Бортный // Сб. материалов V Междунар. науч.-практ. конф.— Витебск: ВГМУ, 2009. — С. 431–434.